

УДК 343.9:[343.37+343.55](477)«1937»

DOI <https://doi.org/10.32782/2409-4544/2021-2/5>

СЛУЖБОВІ ЗЛОЧИНИ В МІЛІЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ У 1937 РОЦІ ТА ПРОТИДІЯ ЇМ

Ярмиш Олександр Назарович,

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
провідний науковий співробітник
Державного науково-дослідного інституту Міністерства внутрішніх справ України
ORCID ID: 0000-0002-4811-4520

Греченко Володимир Анатолійович,

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0002-6046-0178

У статті вперше в історико-правовій літературі досліджуються службові злочини, які вчинялися працівниками міліції в 1937 році, що надає цій темі особливого значення. Згідно з Положенням про робітничо-селянську міліцію (1931 рік), злочини, учинені співробітниками міліції проти встановленого порядку несення служби, визнавалися військовими злочинами і були підсудні військовим трибуналам. Більш поширено та конкретно службові правопідсудні регулювалися в Дисциплінарному статуті робітничо-селянської міліції (1931 рік). У Кримінальному кодексі Української Соціалістичної Радянської Республіки 1927 року кримінальна відповідальність за службові злочини визначалася як зловживання владою або службовим становищем. Автори статті розділили ці злочини на 3 групи: 1) зловживання владою, яке спричинило порушення громадського порядку або охоронюваних законами прав та інтересів окремих громадян; 2) зловживання службовим становищем із корисливих міркувань; 3) недбале ставлення до виконання службових обов'язків.

Злочинність в міліції в 1937 році виявлялася й у зловживанні владою, що призводило до порушення громадського порядку або охоронюваних законами прав та інтересів окремих громадян, було пов'язане також зі зловживанням службовим становищем із корисливих міркувань та недбалим ставленням до виконання службових обов'язків. Були злочини, але була і певна протидія їм. За злочини міліціонерів віддавали до суду військового трибуналу, проте страждали в основному представники нижчої ланки. Прагнення партійно-державного і міліцейського начальства до демонстрації успішних звітних показників, різноманітні кампанії боротьби проти різних видів злочинів підштовхували працівників міліції на місцях до фальсифікацій, застосування фізичного насильства до громадян. Істотно впливало на ситуацію форсоване посилення в державі тоталітарного режиму.

Ключові слова: Україна, 1937 рік, НКВС, міліція, службові злочини.

Yarmysh Oleksandr, Grechenko Volodymyr. Official crimes in the militia in 1937 and counteraction to them

The article for the first time in the historical and legal literature examines the official crimes committed by militia officers in 1937, which gives this topic special significance. According to the Regulations on the Workers "and Peasants" Militia (1931), crimes committed by militia officers against the established order of service were recognized as war crimes and were prosecuted by military tribunals. More widely and specifically disciplinary legal relations were regulated in the Disciplinary Statute of the Workers "and Peasants" militia (1931). In the Criminal Code of the USSR in 1927, criminal liability for official crimes was defined as abuse of power or official position. The special term "totalitarian crime" is used to describe the crime of the Stalinist period. The authors divided these crimes into 3 groups: 1) abuse of power, which led to a violation of public order or legally protected rights and interests of individual citizens; 2) abuse of office for selfish reasons; 3) negligent attitude to the performance of official duties. Crime in

the militia in 1937 was manifested in abuse of power, which led to a violation of public order or protected by law the rights and interests of individual citizens, was also associated with abuse of office for selfish reasons and careless attitude to duty. There were crimes, but there was some opposition to them. Militia officers were prosecuted for crimes committed by military tribunals, but mostly lower-level members suffered. The desire of the party-state and militia authorities to demonstrate successful reporting indicators, various campaigns against various types of crimes, encouraged local militia officers to falsify and use physical violence against citizens. Undoubted influence on the situation was exerted by the forced strengthening of the totalitarian regime in the state.

Key words: *Ukraine, 1937, NKVS, militia, official crimes.*

Постановка проблеми. Органи охорони правопорядку, навіть у розвиненій правовій державі, нерідко виконують функції примусу, балансують на межі порушення прав та свобод громадян. Протидія злочинам, що вчиняються самими працівниками поліції, є гострою та болючою проблемою. Департамент внутрішньої безпеки Національної поліції викриває за рік приблизно 700 випадків кримінальних правопорушень, зокрема і злочинів серед поліцейських. У середньому приблизно два факти щоденно [1]. Ця проблема виникла не сьогодні і була актуальною в усі історичні періоди, зокрема і у знаковому та зловісному 1937 р. У характеристиці злочинності радянської доби сучасна кримінологія використовує, серед іншого, поняття «політична злочинність», стосовно ж сталінської диктатури пропонується спеціальний термін – «тоталітарна злочинність» (як особливий вид організованої політичної злочинності [2]). Злочини, скоєні в 1937 р. органами НКВС, відомі передусім як репресивна діяльність органів держбезпеки. Про це написані тисячі статей і сотні монографій. Але в цей період мали місце ще службові злочини, які вчиняли співробітники іншого підрозділу НКВС, а саме – міліції. І була протидія цим злочинам, як парадоксально це, можливо, не звучить стосовно 1937 р.

Аналіз досліджень проблеми. Деякі теоретичні та практичні аспекти цієї проблеми в історичному ракурсі досліджували О.А. Мартиненко та В.О. Самотієвич [3]. У їхній роботі проведено історичний огляд розвитку поліції та міліції на території України з одночасним аналізом дотримання законності правоохоронцями різних періодів. Проте злочинність у міліції в 1930-ті рр. в роботі не розглядається. Дана тематика розроблялася в дисертації І.О. Лесь «Становлення та розвиток

дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР – УРСР (1919–1991 рр.)» [4]. Але в розділі роботи, присвяченому періоду 1930-х рр., досліджено дану проблему в основному стосовно першої половини 1930-х рр., правові засади службових злочинів у міліції в 1937 р. не висвітлюються. Організація та діяльність міліції протягом усього періоду 1930-х рр., зокрема і деякі аспекти службових правовідносин, досліджуються в монографії В.А. Греченка й О.М. Бандурки «Міліція в Україні в період посилення тоталітарного режиму (1931–1941 рр.)» (2020 р.), проте стан злочинності в міліції в 1937 р. у ній лише згадується [5]. Особливості правового регулювання діяльності міліції в 1937 р. висвітлюються також у кількох статтях В.А. Греченка [6], В.А. Греченка й О.М. Бандурки [7], але саме посадовим злочинам там приділяється незначна увага. Отже, ця проблема є не досить дослідженою в історико-правовій літературі.

Виклад основного матеріалу. Служба в міліції упродовж усіх 1930-х рр. регулювалася Положенням про робітничо-селянську міліцію, ухваленим постановою РНК СРСР від 25 травня 1931 р. [8, ст. 247]. Згідно зі ст. 39 Положення, злочини, учинені співробітниками міліції та карного розшуку проти встановленого порядку несення служби, визнавалися військовими злочинами і були підсудні військовим трибуналам, а справи про інші злочини – загальним судам. Але тут була певна колізія, оскільки військовослужбовці та прирівняні до них у даному разі працівники міліції за будь-який злочин були підсудні військовим трибуналам. Більш поширено та конкретно дисциплінарні правовідносини регулювалися в Дисциплінарному статуті робітничо-селянської міліції, ухваленому 31 червня 1931 р. [9, с. 15].

У Кримінальному кодексі (далі – КК) УСРР 1927 р. кримінальна відповідальність за посадові (службові) злочини була передбачена у гл. III. Згідно зі ст. 109 КК, *зловживанням владою або службовим становищем визнавались такі дії службової особи, які вона могла вчинити винятково завдяки своєму службовому становищу і які не були зумовлені міркуваннями службової необхідності, мали своїм наслідком явне порушення правильної роботи установи чи підприємства або завдали йому майнової шкоди, або спричинили порушення громадського порядку чи охоронюваних законами прав та інтересів окремих громадян, якщо ці дії вчинялися посадовою особою систематично або з міркувань корисливих, або іншої особистої зацікавленості, або хоча б і не спричинили, але завідомо для посадової особи могли спричинити тяжкі наслідки. За це передбачалося позбавлення волі із суворою ізоляцією на строк не менш як шість місяців. Згідно зі ст. 110 КК, *перевищенням влади або службових повноважень уважалось учинення дій, які явно виходять за межі прав і повноважень, наданих законом і здійснюються згідно з ознаками, вказаними в попередній статті. Це діяння мало наслідком таку ж санкцію, як і попередня стаття. Якщо ж перевищення влади чи повноважень супроводжувалося насильством, застосуванням зброї або болісними і такими, що ображають особисту гідність потерпілого, діями, то була передбачена та ж санкція, але у виняткових випадках міг бути застосований навіть розстріл. У ст. 112 КК була зафіксована норма, що передбачала відповідальність за зловживання владою, перевищення або бездіяльність влади і недбале ставлення до службових**

обов'язків, якщо внаслідок настав розвал керованого посадовою особою центрального апарату управління. Це діяння каралося позбавленням волі із суворою ізоляцією на строк не менш як два роки, а в разі особливо обтяжуючих обставинах (корислива зацікавленість, підробки, розкрадання майна, хабарництво) – аж до розстрілу [10, ст. 132].

Узагальнені дані про злочини, учинені працівниками міліції в першій половині 1937 р., містяться в таблиці 1.

Як видно із цієї таблиці, найбільшу групу серед засуджених працівників міліції становив середній начальницький склад, а найменшу – молодший. Вищий склад не засуджувався або не потрапив у це зведення. Кількість засуджених (разом) на місяць коливалася від 13 (березень) до 28 (червень). Можна висловити припущення, що середній начальницький склад постраждав найбільше, оскільки саме на нього покладалася відповідальність за злочини підлеглих, або ця група була «групою ризику», найбільш схильною до вчинення злочинів. Найтипівішим злочином, за який засуджували міліціонерів у цей час, було зловживання владою, яке становило понад половину всіх злочинів. «Контрреволюційні» злочини, як бачимо, не становили більшості, що можна пояснити тим, що вал репресій лише почав розгортатися, а керівництво НКВС (В.А. Балицький та інші) ще обіймали свої посади, тому їм, можливо, не вигідно було «бити по своїх», щоб їх не звинуватили: «що ж за кадри ви підібрали?». Далі, із приходом нового наркома внутрішніх справ І.М. Леплевського, ситуація буде змінюватися, що ми побачимо у зведенні за грудень 1937 р. Серед засуджених

Таблиця 1

**Зведення про судимість працівників міліції за січень – червень 1937 р.
[11, арк. 8–433]**

Усього	Рядов. працівників	Мол. нач. склад	Серед. нач. склад	За контрреволюційну діял.	Зловживання владою	Хуліганство та дискредитація	Розтрата і підробки	Засуд. умовно	Засуд до 1 року ув'язнення	1–3 роки	3–5 років	Понад 5 років	Вища міра
115	51	3	54	11	62	9	5	17	8	46	31	12	-

Примітка. Нами враховано найтипівіші злочини.

найбільше було тих, хто отримав термін ув'язнення від 1-го до 3-х років. Досить значна частина була засуджена умовно. Проте ніхто не був у цей час засуджений до вищої міри покарання – розстрілу.

Досить показовим і цікавим є порівняння цих даних зі зведенням за грудень 1937 р. Тут ми бачимо різке зростання числа засуджених за місяць – 69, що майже удвічі більше, ніж у червні, про що ми вже писали вище. Тепер уже найбільше засуджених серед рядових (37), але недалеко від них відстала і група середнього начальницького складу (29). Принагідно відзначимо, що дані за один місяць не є такими показовими, як за півроку. За «контрреволюційні» злочини тут уже було за місяць засуджено більше осіб, ніж за все перше півріччя 1937 р., – 14. Але засуджених за зловживання владою знову найбільше – 27, що удвічі більше за середній місячний показник першого півріччя 1937 р. Серед засуджених найбільше було тих, хто отримав термін ув'язнення тепер уже від 3-х до 5-и років. Знову до вищої міри покарання не був засуджений ніхто [11, арк. 6].

Дані з таблиці конкретизуються в наказах, виданих від імені наркома внутрішніх справ УРСР за 1937 р., які стосуються злочинів, учинених працівниками міліції в цей час. Нами проаналізовано 35 таких наказів, що дає належну репрезентативність документального матеріалу та підвищує достовірність висновків. На жаль, обсяг статті не дає можливості детально цитувати накази або навіть навести витяги з усіх. Тому ми узагальнили матеріал і передаємо зміст найтипівіших із них.

Накази, пов'язані зі злочинами, учиненими працівниками міліції, можна умовно розділити на три групи: 1) зловживання владою, яке спричинило порушення громадського порядку або охоронюваних законами прав та інтересів окремих громадян; 2) зловживання службовим становищем із корисливих міркувань; 3) недбале ставлення до виконання службових обов'язків. Особливу групу становлять накази, що стосуються скасування попередніх наказів про віддання під суд Військового трибуналу.

1. Накази щодо зловживання владою, яке спричинило порушення громадського

порядку або охоронюваних законами прав та інтересів окремих громадян. Ці накази теж можна поділити на кілька підгруп: 1) накази, пов'язані з неправомірним застосуванням міліціонерами фізичної сили щодо громадян, їх побиттями; 2) накази, де йдеться про примушення співробітниками міліції жінок до статевого зв'язку; 3) злочини, скоєні співробітниками міліції із застосуванням зброї.

Щодо першої підгрупи, ось наказ наркома внутрішніх справ УРСР № 4 від 5 січня 1937 р. *Про притягнення до відповідальності міліціонера ДНС Києва Д.С. Гапоненка.* Формулювання резолютивної частини наказу таке: «За перевищення своїх службових повноважень та побиття гр. Півновської, результатом чого виявилось падіння останньої на бруківку і отримання тяжких пошкоджень голови, міліціонера Д.С. Гапоненка віддати під суд Військового трибуналу» [12, арк. 11]. Як бачимо, тут міліціонер справді вчинив злочин і завдав тяжких тілесних ушкоджень жінці, за що справедливо був відданий під суд. Відзначимо також, що такі дії міліціонера є досить типовими, але не завжди за це притягували до кримінальної відповідальності.

Ось наказ № 197 від 11 червня 1937 р. У ньому йдеться про те, що 27 травня 1937 р. помічник уповноваженого КРО Дніпродзержинського МВ РСМ Мельниченко під час виведення із КПУ арештованого Десятерика висварив його і завдав йому кілька ударів. За це, як свідчить практика повсякденної міліцейської роботи, досить поширене порушення, Мельниченко з формулюванням «за грубе поведіння та побиття арештованого» було наказано відсторонити від займаної посади і віддати під суд Військового трибуналу [13, арк.190]. І такий наказ не був поодиноким.

У наказі № 255 від 16 серпня 1937 р. повідомлялося вже про рішення Військового трибуналу щодо двох працівників міліції. Військовий трибунал ПО і ВО в Київській обл. розглянув справу з обвинувачення колишнього дільничного інспектора 2-го відділення РСМ м. Києва П.М. Бобровського в побитті бездоглядних підлітків. П.М. Бобровський був засуджений до 2-х років ув'язнення [13, арк. 132].

Про інше рішення Військового трибуналу, але в подібній справі, повідомлялося в наказі № 305 від 10 вересня 1937 р. 30 травня 1937 р. працівники РСМ м. Миколаєва Бузнік і Сербін допустили незаконні дії під час доставки у відділення міліції гр. Панченка. Вони підхопили його за руки і затиснули між двома конями, на яких самі сиділи, і проїхали галопом 100 м. Військовим трибуналом вони були засуджені на 3 роки кожен без позбавлення прав [14, арк. 98].

Деяко інший зміст має наказ № 6 від 5 січня 1937 р. Тут йдеться про складання фіктивних протоколів допиту свідків у справах підозрюваних осіб. У цьому звинувачувалися оперуповноважений 1-го відділення РСМ м. Києва Я.А. Коваленко, дільничні інспектори того ж відділення В.В. Чернов і Д.Г. Мироненко. Їх віддали під суд Військового трибуналу [12, арк. 15]. Але Я.А. Коваленко з таким рішенням не погодився і подав заяву на ім'я наркома внутрішніх справ УРСР В.А. Балицького. У ній він вказував, що вище начальство примушувало його до скоєння вищевказаних злочинів. У 1936 р. проводилася кампанія щодо боротьби зі спекуляцією, але показники, що стосувалися затриманих спекулянтів, були незначними. Начальство дало вказівку Я.А. Коваленку оформлювати навіть затятих кримінальників як спекулянтів, що він і робив. Щодо його заяви було розпочате слідство, де до відповідальності були притягнуті його керівники: начальник КРВ Шадзевич, помічник начальника обласного управління РСМ Добржинський, оперуповноважений Спінов [15, арк. 1–7, 31–33].

Окремо виділяємо наказ № 278 від 20 вересня 1937 р., де йдеться про те, що колишній начальник Уманського РВМ І.Т. Гребенніков використовував своє службове становище для примушення жінок, які відвідували його з питань паспортизації, до статевого зв'язку з ним, мав статевий зв'язок у кабінеті з відвідувачкою Я. Його було віддано під суд [12, арк. 278].

Інша підгрупа наказів стосується злочинів, скоєних працівниками міліції із застосуванням вогнепальної зброї. У наказі № 176 від 27 травня 1937 р. вказано, що дільничний інспектор Кременчуцького МВ

РСМ Г.С. Субоч 4 травня 1937 р., коли перебував у відпустці в с. Дмитрівка Кременчуцького району, організував пиятику разом зі своїм родичем, секретарем сільради М.Н. Рижим. Перебуваючи в нетверезому стані, вони зайшли у квартиру голови Калібердинської лозової артілі Страшка. У відповідь на пропозицію останнього вийти із квартири М.Н. Рижий ударив його в обличчя, а Субоч вистрілив і тяжко поранив Страшка в живіт. Їх обох наказувалося віддати під суд Військового трибуналу. Начальнику Харківського управління НКВС С.С. Мазо приписувалося терміново провести слідство і виявити, хто не відібрав зброю в Субоча перед виходом у відпустку, і притягнути винуватих до відповідальності [12, арк. 154].

У наказі № 185 від 4 червня 1937 р. вказувалося на проступок начальника 2-го відділення Чистяковського МВ РСМ Добкіна і злочин міліціонера І.Д. Прокопенка. Останній не здав зброю, напився, з'явився до працівниці шахти № 4 гр. Камишиної й у сварці вбив її з револьвера. Потім у с. Ремівка влаштував дебош і поранив колгоспницю в руку. Був затриманий активом села й обеззброєний, доставлений у Сніженський відділ міліції. Прокопенка і Добкіна, який дозволив йому відпустку, не відібравши зброю, було наказано віддати під суд Військового трибуналу [12, арк. 167]. Але згодом, на зміну цього наказу, було видано наказ № 238 від 13 липня 1937 р., де рішення щодо Добкіна було скасовано, його відновили на посаді, щоправда, арештували на 20 діб без права виконання обов'язків [12, арк. 232]. Це було пов'язано з тим, що попередній наказ було підписано заступником наркома – директором міліції М.С. Бачинським¹, який на цей час уже був заарештований, і надійшла вказівка переглянути деякі останні накази, підписані ним. Ось службова записка від 21 липня 1937 р. на ім'я заступника начальника УРСМ НКВС УРСР, майора держбезпеки Камінського: «Згідно із вказівкою начальника секретаріату НКВС УРСР капітана держбезпеки Інсарова спрямовую затримані виданням накази, підписані Бачинським. У випадку

¹ 17 липня 1937 р. М.С. Бачинський був заарештований і 27 жовтня того ж року розстріляний у Москві. Реабілітований у 1959 р.

їх анулювання прохання мені повідомити. Заступник начальника адмінгоспуправління НКВС УРСР, лейтенант держбезпеки Нікельберг» [12, арк. 308]. Добкін потрапив під цю своєрідну «амністію» й уникнув суду Військового трибуналу.

2. *Накази щодо зловживання службовим становищем з корисливих міркувань.* У наказах цієї групи йдеться про отримання працівниками міліції хабарів або привласнення державних грошей. Ось наказ № 5 від 5 січня 1937 р., де вказано, що паспортист 1-го відділення РСМ м. Одеси Ф.С. Фурман за хабарі видавав паспорти та прописував осіб, які не мали на це права. Його віддали під суд Військового трибуналу [12, арк. 13]. Дещо інакший вид хабарництва висвітлювався в наказі № 225 від 29 червня 1937 р. Уповноважений КРВ 1-го відділення РСМ м. Сталіно І.В. Гнутік розслідував справу щодо Романицького, який обвинувачувався в шахрайстві та спекуляції: запропонував звільнити останнього за хабар в 1000 руб, а потім, після звільнення, вимагав ще 1000 руб за зміну показань і полегшення вироку. Під час передачі другого хабаря був затриманий на місці злочину. За вимагання й отримання хабаря був відданий під суд [12, арк. 218].

Дільничний інспектор 2-го відділення РСМ м. Харкова О.П. Медведєв під час затримання ним у липні 1936 р. гр. Дробана, що підозрювався у спекуляції, відібрав у нього 1 000 руб, присвоїв їх, а Дробана відпустив. Засуджений на 2 роки і 6 місяців [13, арк. 99].

Другу підгрупу становлять накази, пов'язані із привласненням державних коштів. У наказі № 27 від 9 січня 1937 р. відзначається, що діловод 5-го окремого взводу міліції м. Вінниці І.Т. Корнійчук присвоїв та витратив на особисті потреби 840 руб 62 коп. державних грошей. З органів РСМ був звільнений і відданий під суд Військового трибуналу [12, арк. 30]. У наказі № 134 від 21 квітня 1937 р. вказано, що дільничний інспектор Старокостянтинівського РВМ Вінницької обл. В.М. Ковальчук систематично безпосередньо стягував із громадян штрафні гроші, які привласнював. Розтратив 1 055 руб державних грошей. За привласнення і роз-

трату державних коштів був відданий під суд Військового трибуналу [12, арк. 109].

Паспортистка Євсузького РВМ Е.М. Авраменко, підробляла паспортні квитанції, за якими здавала гроші в Ощадбанк, і привласнювала гроші – усього на суму 1 499 руб 50 коп., 1 235 руб із них повернула у процесі розслідування (наказ № 230 від 4 липня 1937 р.). Була віддана під суд [12, арк. 225].

У наказі № 21 від 9 січня 1937 р. йдеться про зловживання в паспортному столі Краснодонського РВМ. Фінвідділ Донецького облуправління НКВС провів ревізію паспортних сум у цьому відділі і виявив недостачу 6 979 руб, що стало наслідком систематичних підробок документів і привласнення грошей начальником паспортного столу Худоєрком. Цьому сприяв поверховий контроль із боку начальника райвідділу НКВС Урехіна, недбалість інспекторів фінвідділу Донецького облуправління НКВС Саричева і Панасенка. Худоєрко був відданий під суд Військового трибуналу [13, арк. 1–1].

Про «винахідливість» міліціонера щодо отримання хабаря йдеться в наказі № 173 від 27 травня 1937 р. Міліціонер 2-го відділення РСМ м. Києва Н.Д. Учаєв інсценував втечу з дитячої кімнати неповнолітніх злочинців Гришина та Розумовського, фактично ж звільнив їх, отримав від них за це 50 руб. Його віддали під суд Військового трибуналу [12, арк. 157].

У наказі № 146 від 29 квітня 1937 р. вказується, що начальник 9-го відділення РСМ м. Сталіно Л.П. Герасименко допустив порушення законності, розбазарював зброю з речових доказів, пиячив. Наказувалося віддати його під суд Військового трибуналу [12, арк. 113–114].

Дещо відрізняється від попередніх зміст наказу № 255 від 16 серпня 1937 р., де йдеться про крадіжки міліціонером речей і грошей у своїх же колег – міліціонерів. Колишній міліціонер дивізіону РВР РСМ м. Києва К.Є. Сірош систематично крав гроші і речі з гуртожитку дивізіону. Був засуджений до 4-х років позбавлення волі [13, арк. 132].

3. *Недбале ставлення до виконання службових обов'язків.* Характерним для цієї групи є наказ наркома № 32 від 14 січня 1937 р. Міліціонер Барвінківського

РВМ І.А. Дуравкін, який був начальником конвою, під час перевезення засудженого допустив недбалість, засуджений утік. За недотримання правил конвоювання арештованих його віддали під суд Військового трибуналу [11, арк. 34]. Подібним був наказ № 0067 від 20 квітня 1937 р. 24 березня того ж року під час виводу заарештованих із в'язниці м. Шепетівки один із них кинувся у криницю і скоїв самогубство. Як указано в наказі, «він проходив по серйозній німецькій справі і почав давати свідчення про свою фашистську, контрреволюційну діяльність». Міліціонер Войтюк порушив порядок виведення заарештованих і був відданий під суд [13, арк. 34]. Але головне в цій інформації полягає не в тому, що міліціонер допустив недбалість. Як можна припустити зі значною долею вірогідності, заарештованого довели «умілими допитами» (рядок з іншого наказу) до того, що він обрав смерть замість продовження допитів і мук.

Про іншу недбалість під час конвоювання заарештованих ідеться в наказі № 147 від 30 квітня 1937 р. Міліціонери РВМ району ім. Кагановича Ф.К. Захарченко, А.Ф. Білько і Ярмаченко конвоювали заарештованих у Київську в'язницю, але заснули. У результаті заарештовані втекли. Ф.К. Захарченка й А.Ф. Білька наказали віддати під суд Військового трибуналу. Ярмаченка не судили, оскільки йому дозволив спати Ф.К. Захарченко як старший у конвої [12, арк. 116].

У наказі № 70 від 7 березня 1937 р. йдеться про те, що дільничний інспектор 6-го відділення РСМ Одеси Штарк не вжив жодних заходів для затримання хулігана Морозова, який тяжко побив кочегара пароплава «Чичерін», орденоносця Масютіна, не забезпечив розслідування цієї справи та не доповів начальству. За бездіяльність його було віддано під суд Військового трибуналу [12, арк. 59].

Кілька наказів наркома пов'язані із втратою міліціонерами зброї. Так, у наказі № 189 від 7 червня 1937 р. вказується, що 24 квітня того ж року міліціонер 3-го відділення міліції м. Ворошиловграда Ф. Сторожев у вільний від служби час напився і заснув на вулиці, унаслідок чого в нього вкрали револьвер і 21 бойовий патрон. 5 травня міліціонер 2-го відділення мілі-

ції м. Макіївки К. Кучегура покинув пост, переодягнувся в цивільне і пішов на весілля до знайомих, де напився, у нього вкрали револьвер і патрони. Сторожева та Кучегуру віддали під суд Військового трибуналу [12, арк. 168–169].

Про злочини проти встановленого порядку несення служби іншого працівника міліції йшлося в наказі № 205 від 15 червня 1937 р. «Про віддання під суд Військового трибуналу дільничного інспектора Дніпродзержинського МВ РСМ К.А. Тютюнника». 27 травня 1937 р. К.А. Тютюнник, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, проводив час із повією у сквері біля ст. Баглей, де заснув. Під час сну в нього зникла сумка з діловими паперами і револьвером «наган». Згодом її відібрали у випадкового перехожого і доставили у відділення міліції. К.А. Тютюнник і раніше вчиняв порушення закону. Навесні 1936 р. він привласнив відібрану мисливську рушницю, шантажував осіб, затриманих міліцією, співмешкав із затриманою за спекуляцію громадянкою, випивав з учасником грабіжницького угруповання Дудченком. К.А. Тютюнника було наказано віддати під суд Військового трибуналу, а начальнику Дніпропетровського обласного управління міліції – провести ретельне розслідування щодо осіб, що не вживали заходів до К.А. Тютюнника, який розклався і вчиняв злочини [14, арк.180–180].

В одному з наказів (№ 273 від 5 вересня 1937 р.) ідеться про боягузтво та некомпетентність міліціонерів. Уповноваженому Ірклієвського РВ Дідушенку і дільничним інспекторам Скороходу і Горбу було доручено затримати в с. Мельники бандита Федоровського. Операція була непередбачена, Федоровський убив двох активістів і втік, міліціонери відступили і ховалися. За злочинну бездіяльність та боягузтво їх віддали під суд. Цей наказ було підписано самим наркомом І.М. Леплевським [12, арк. 269–271], тоді як усі перелічені раніше – заступниками наркома.

10 травня 1937 р. дільничний інспектор м. Миколаєва Кругляк під час перебування в селі Калинівці у присутності багатьох жителів села розповідав анекдоти «контрреволюційного характеру». Був засуджений на 4 роки з поразкою у правах [13, арк. 98–98].

Принагідно відзначаємо, що лише останній епізод із наказу є типовим для 1937 р. – піка репресій. Розповів антирадянський анекдот – і маєш 4 роки. Інші випадки, про які йшлося в попередніх наказах, не є типовими. З них видно, що за порушення прав людей (побиття, знущання) карали і в 1937 р., що зовсім не є відомими і поширеними фактами. Тут ми в жодному разі не намагаємося обілити чорну зловісність 1937 р. – ідеться про об'єктивність і наявність реальних фактів щодо покарання за скоєння злочинів проти окремих осіб. Це не применшує злочинів радянської влади проти своїх громадян і масові необґрунтовані репресії.

У чому були причини цих злочинів? Нарком внутрішніх справ УРСР В.А. Балицький у виступі на пленумі ЦК КП(б)У 3 березня 1937 р. відзначив: «У нас є дуже добрі члени партії – чекісти, які середньої освіти не мають. Зараз ми вчимо їх арифметики тощо» [16, арк. 82], тобто він вказував на

недостатню освіченість своїх підлеглих. Це, звичайно, не можна відкидати. Але впливав і час, коли це все відбувалося. Гонитва партійно-державного і міліцейського начальства за «справними» звітними цифрами, «кампанійщина» підштовхували працівників міліції на місцях до фальсифікацій, застосування фізичного насильства до громадян. Впливало на ситуацію і форсоване посилення в державі тоталітарного режиму.

Висновки. Злочинність в міліції в 1937 р. виявлялася й у зловживанні владою, що призводило до порушення громадського порядку або охоронюваних законами прав та інтересів окремих громадян, було пов'язане також із зловживанням службовим становищем із корисливих міркувань та недбалим ставленням до виконання службових обов'язків. Були злочини, але була і певна протидія їм. За злочини міліціонерів віддавали під суд військового трибуналу, проте страждали в основному представники нижчої ланки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В Україні щороку фіксують близько 700 злочинів і правопорушень серед копів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3092952-v-ukraini-soroku-fiksuut-blizko-700-zlociniv-i-pravoporusen-sered-kopiv.html>
2. Ярмиш О.Н., Окіпнюк В.Т. Сталінізм (кримінологічний вимір). *Велика українська кримінологічна енциклопедія* : у 2 т. / редкол. : В.В. Сокурєнко (гол.) та ін. ; наук. ред. О.М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. Т. 2. С. 528–531.
3. Мартыненко О.А., Самотиевич В.А. Преступления сотрудников органов внутренних дел Украины. Харьков, 2013. 288 с.
4. Лесь І.О. Становлення та розвиток дисциплінарних правовідносин в органах міліції УСРР – УРСР (1919–1991 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2016. 218 с.
5. Бандурка О.М., Греченко В.А. Міліція в Україні в період посилення тоталітарного режиму (1931–1941 рр.) : історико-правове дослідження : монографія. Харків, 2020. 444 с.
6. Греченко В.А. Міліція України і репресії 1937–1938 рр. *Наука і правоохорона*. 2020. № 3. С. 7–19.
7. Бандурка О.М., Греченко В.А. 1937 рік у діяльності міліції. *Європейські перспективи*. 2019. № 1. С. 5–11.
8. Положение о рабоче-крестьянской милиции : постановление СНК СССР от 25 мая 1931 г. *Собрание Законодательства СССР*. 1931. № 33. Ст. 247.
9. Дисциплинарный устав рабоче-крестьянской милиции от 31 июня 1931 г. *Щит революционного порядка*. 1931. № 9. С. 36.
10. Кримінальний кодекс УСРР, ухвалений 1 липня 1927 р. *Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України (ЗУ УСРР)*. 1927. № № 26–27. Ст. 132.
11. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 16. Спр. 209. Арк. 6–433.
12. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 9. Спр. 3. Арк. 11–285.
13. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 9. Спр. 5. Арк. 1–187.
14. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 9. Спр. 4. Арк. 98, 180–180 зв.

15. Галузевий державний архів Служби безпеки України. Ф. 16. Спр. 169. Арк. 1–7, 31–33.
 16. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 531. Арк. 82.

REFERENCES:

1. V Ukrayini shchoroku fiksuyut' blyz'ko 700 zlochyniv i pravoporushen' sered kopiv (2020) [In Ukraine, about 700 crimes and offenses are recorded among cops every year]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3092952-v-ukraini-soroku-fiksuut-blizko-700-zlociniv-i-pravoporushen-sered-kopiv.html> [in Ukrainian].
2. Yarmysh O.N., Okipnyuk V.T. Stalinizm (kryminolohichnyy vymir)/ Velyka ukrayins'ka kryminolohichna entsyklopediya: u 2 t. / redkol.: V.V. Sokurenko (holova), O.M. Bandurka (spiv-holova) ta in. ; nauk. red. O.M. Lytvynov. T. 2 [Large Ukrainian criminological encyclopedia in 2 volumes / editors: V.V. Sokurenko (chairman), O.M. Bandurka (co-chairman) and others ; Science. ed. O.M. Litvinov]. Kharkiv : Fakt, 2021. S. 528–531 [in Ukrainian].
3. Martynenko O.A., Samotiyevich V.A. (2013). Prestupleniya sotrudnikov organov vnutren-nikh del Ukrainy [Crimes of employees of the internal affairs bodies of Ukraine]. Khar'kov : Prava lyudini. 288 s. [in Russian].
4. Les', I.O. (2016). Stanovlennya ta rozvytok dystsyplinarnykh pravovidnosyn v orhanakh militsiyi USRR – URSS (1919–1991 rr.) [Formation and development of disciplinary legal relations in the militia of the USSR–USSR (1919–1991)]: dys. kand. yur. nauk : spets 12.00.01. Kharkiv, 218 s. [in Ukrainian].
5. Bandurka O.M., Grechenko V.A. (2020). Militsiya v Ukrayini v period posylennya totali-tarnoho rezhyму (1931–1941 rr.): istoryko-pravove doslidzhennya: [monohrafiya] [Militia in Ukraine during the strengthening of the totalitarian regime (1931–1941): historical and legal research]: [monograph]. Kharkiv : Zolota mylya ; Panov, 444 s. [in Ukrainian].
6. Grechenko V.A. (2020). Militsiya Ukrainy i represiyi 1937–1938 rr. [Militia of Ukraine and repressions of 1937–1938]. *Nauka i pravookhorona – Science and law enforcement*, 3, 7–19 [in Ukrainian].
7. Bandurka O.M., Grechenko V.A. (2019). 1937 rik v diyal'nosti militsiyi [1937 in the activi-ties of the militia]. *Yevropeys'ki perspektyvy – European perspectives*, 1, 5–11. [in Ukrainian]
8. Polozheniye o Raboche-krest'yanskoy militsii : postanovleniye SNK SSSR ot 25 maya 1931 g. (1931). [Regulations on the Workers "and Peasants" Militia: Resolution of the Council of People's Commissars USSR dated May 25, 1931]. *Sobraniye Zakonodatel'stva SSSR – Col-lection of Legislation of the USSR*, 33, 247 [in Russian].
9. Distsiplinarnyy ustav raboche-krest'yanskoy militsii ot 31 iyunya 1931 goda (1931). [Dis-ci-plinary Regulations of the Workers "and Peasants" Militia of June 31, 1931]. *Shchit revoly-utionnogo poryadka – Shield of the revolutionary order*, 9, 36 [in Russian].
10. Kryminal'nyy kodeks USRR : pryynyaty 1 lypnya 1927 r. [Criminal Code of the USSR: adopted on July 1, 1927]. *Zbirnyk uzakonen' ta rozporyadzen' robotnycho-selyans'koho ury-adu Ukrainy (ZU USRR)*. 1927. 26–27, St. 132 [in Ukrainian].
11. Haluzevyy derzhavnyy arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy (HDA SBU) [Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine (GDA SBU)]. F. 16. Spr. 209. Ark. 6–433 [in Ukrainian].
12. HDA SBU. F. 9. Spr. 3. Ark. 11–285 [in Ukrainian].
13. HDA SBU. F. 9. Spr. 5. Ark. 1–187 [in Ukrainian].
14. HDA SBU. F. 9. Spr. 4. Ark. 98, 180–180 zv [in Ukrainian].
15. HDA SBU. F. 16. Spr. 01694. Ark. 1–7, 31–33 [in Ukrainian].
16. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv hromads'kykh ob'yednan' Ukrainy (TSDAHO Ukrainy). F. 1. Op. 1. Spr. 531. Ark. 82 [in Ukrainian].